

چکیده

یکی از قالب‌های مناسب برای جلوه‌گری طنز، داستان کوتاه است؛ داستان کوتاه، با برخورداری از ساختار روایی و توانمندی در خلق جهان مجازی، به طنزپرداز این امکان را می‌دهد تا برپایه ذوق و قدرت خلاقه خویش، از مناسب‌ترین شگردها و فنون زبانی، ادبی و هنری، بهره‌برد و طنز را در بافت متن و خط روایی داستان به جریان بیندازد و با بیانی دل‌نشین، اندیشه خود را تسری بخشد. از مشروطه به بعد، گروهی از نویسندگان باذوق کوشیدند تا با بهره‌گیری از زبان فاخر طنز و در قالب داستان کوتاه، گوشه‌ای از مشکلات و نابه‌سامانی‌های جامعه عصر خود را در زمینه‌های گوناگون به تصویر بکشند.

پژوهش حاضر، به بررسی اسباب و صور ایجاد طنز در داستان کوتاه، از مشروطه تا انقلاب اسلامی در سه گستره صوری، محتوایی و بلاغی، به شیوه توصیفی - تحلیلی می‌پردازد. برای دست‌یابی به این هدف، ده داستان کوتاه طنزآمیز از نویسندگان گروه اول (داستان‌نویسان حرفه‌ای که طنز را به خدمت گرفته و داستان‌های کوتاه خود را به طنز آراسته‌اند؛ مانند: جمال زاده، هدایت، چوبک، آل احمد و...)؛ و ده داستان کوتاه طنزآمیز از نویسندگان گروه دوم (طنزپردازانی که با یافتن سوژه‌ای مناسب، از داستان کوتاه به عنوان وسیله‌ای برای بیان طنز خود استفاده نموده‌اند؛ مانند: دهخدا، پاینده، شاهانی، پزشکزاد و...) برگزیده شده؛ و پس از بررسی مکانیسم ایجاد طنز و تجزیه و تحلیل داده‌ها، این دو فرضیه به اثبات رسید:

۱. نویسندگان داستان کوتاه به اقتضای حال و مقام، از سازوکارهای عمده و رایج طنزنویسی در هر سه گستره صوری، محتوایی و بلاغی بهره‌برده‌اند.

۲. اسباب و صور ایجاد طنز در داستان کوتاه، در گستره بلاغی، برجسته‌تر از گستره‌های محتوایی و صوری است. اما فرضیه سوم پژوهش، مبنی بر این که «اسباب و صور ایجاد طنز در آثار داستانی طنزپردازانی که از قالب داستان کوتاه در تبیین طنز خود استفاده نموده‌اند، دارای تنوع و جذابیت بیشتری است.» رد شد؛ زیرا باتوجه به نتایج به دست آمده، تفاوت قابل ملاحظه‌ای، از این حیث میان دو گروه مورد بحث مشاهده نمی‌شود؛ بلکه زیباترین و جذاب‌ترین طنزها در داستان کوتاه، طنزهایی را شامل می‌شود که در آن‌ها رنگی از عناصر ساختاری مرکب از چند عنصر طنزآمیز دیده می‌شود؛ عناصری که ساختار طنز را به مکانیسمی پویا بدل می‌کند و سبب می‌شود خواننده به همراه شخصیت‌های اصلی داستان‌ها از یک موقعیت کمیک، به موقعیت کمیک بعدی سیر کند.

کلیدواژه‌ها: طنز، اسباب و صور، داستان کوتاه، عصر مشروطه، عصر پهلوی